

ANDERLECHT

DE COLLEGALE
HET BEGIJNHOF
HET ERASMUSHUIS

De collectie
BRUSSEL, STAD VAN KUNST EN GESCHIEDENIS

is een initiatief van
Staatssecretaris Didier van Eyll,
verantwoordelijk voor het Brusselse erfgoed
in samenwerking met
uitgeverij Solibel Edition

Advisescomité

onder het voorzitterschap van Cécile Jodogne, kabinet van de Staatssecretaris
Christine Denayer, dienst Monumenten en Landschappen
Ode Goossens, dienst Monumenten en Landschappen
Olivier de Patoul, Solibel Edition
Marc Gierst, graficus
David Stephens, gespecialiseerd journalist

Auteurs

Michel de Waha
Bernadette Thomas
Jean-Pierre Vanden Branden

Realisatie

De Vrienden van het Erasmushuis

Dankbetuigingen

De auteurs danken van harte alle instellingen en personen die deze uitgave mogelijk hebben gemaakt, met name : het Erasmushuis, het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, het Algemeen Rijksarchief, de Koninklijke Bibliotheek Albert I.

HERKOMST VAN DE ILLUSTRATIES

b = bovenaan; m = midden; o = orderaan; r = rechts; l = links; a = achtergrond

Algemeen Rijksarchief, Kaarten en plattegronden: 14 (b), 22 (b); Koninklijke Bibliotheek Albert I, Prenten Kabinet: 2, 3; Reeks Begijnhof Anderlecht: 10 (o); Reeks Erasmushuis: voorflap foto, 1 (m), 2 (b), 4 (b-m), 6 (o), 6-7 (b), 11, 14 (o), 17 (o), 24 (o), 25, 28-29 (b), 30, 31; Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, Brussel (©ACL): 5, 7 (o), 8, 9, 10 (b), 12 (o), 16, 17 (b), 18, 19, 20, 21, 32; Marcel Vanhulst-Hoofdstedelijk Gewest: achterflap foto, 15, 22 (o), 23 (o), 26-27 (o), 26 (b), 29 (o).

INLICHTINGEN

Collegiale Sint-Pieter-en-Guidokerk :	Erasmushuis :	Folkloremuseum
Dapperheidsplein	Kapittelstraat 31	Kapelaanstraat 8
1070 Brussel	1070 Brussel	1070 Brussel
tel: 02/521.74.38	tel: 02/521-13-83	tel: 02/521-13-83
Openingsuren :	Openingsuren :	Openingsuren :
10-12 u en 14-17 u	10-12 u en 14-17 u	10-12 u en 14-17 u
dinsdag, namiddag gesloten	dinsdag en vrijdag gesloten	dinsdag en vrijdag gesloten

BRUSSEL, STAD VAN KU

Ministère de la Région de Bruxelles-Capitale
Service des Monuments et des Sites

Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest
Dienst Van Monumenten en Landschappen

Bibliothèque-Bibliotheek

ANDER

DE COLLEGIALE HET BEGIJNHOF HET ERASMUSHUIS

HET OUDE DORP.....	2
SINT-GUIDO	8
DE COLLEGIALE SINT-PIETER-EN-GUIDOKERK	11
HET BEGIJNHOF	23
ERASMUS. DE HUMANIST	24
HET ERASMUSHUIS	26

"Plan de la ville de Bruxelles et ses environs. L'an 1697."
Het dorp van Anderlecht ligt ten westen van de stadswalling.

HET OUDE DORP

De Collegiale Sint-Pieter-en-Guidokerk domineerde eeuwenlang de dorpskern van Anderlecht. Vandaag lijkt ze meer op maat gesneden van een gemeente van 80.000 inwoners, een gevolg van de verstedelijking die in de tweede helft van de 19de eeuw is begonnen. Toch blijft ze met haar indrukwekkende afmetingen de grootste kerk van de Brusselse agglomeratie, na de Sint-Michiël-en-Goedelekathedraal en de verdwenen abdijkerk van Vorst.

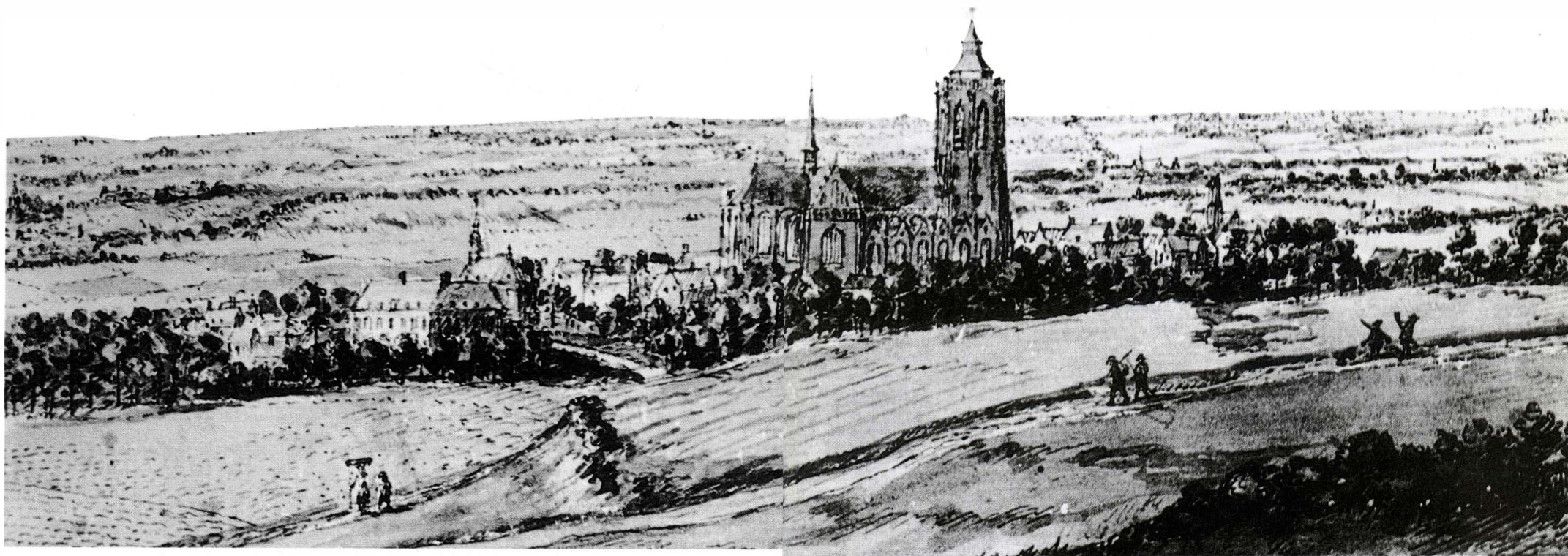
De grootte van de kerk tekent het belang van het kapittel van Sint-Pieter, waarvan de oorsprong tot de 11de eeuw teruggaat, van het adellijke geslacht Anderlecht-Aa en van het dorp Anderlecht in de Middeleeuwen.

DE OORSPRONG VAN ANDERLECHT

Het grondgebied van Anderlecht - een naam die van Keltische oorsprong zou zijn - was reeds bewoond in de Romeinse periode. Daarvan getuigt de Romeinse villa die op het einde van de 19de eeuw ontdekt werd. Op dezelfde plaats lag ook een uitgestrekt Merovingisch grafveld, dat bij opgravingen talrijke juwelen en wapens heeft opgeleverd. Jammer genoeg hebben de archeologen tot nu toe de bijhorende nederzetting niet kunnen lokaliseren en weet men ook niets over de continuïteit van de bewoning tijdens de Karolingische periode.

We moeten tot de 11de eeuw wachten om Anderlecht in de bronnen te zien opduiken en, wat zeldzamer is voor onze

Het centrum van Anderlecht gezien vanop de hoogten van Scheutveld omstreeks 1700, naar het tekenalbum van H. Van Wel.

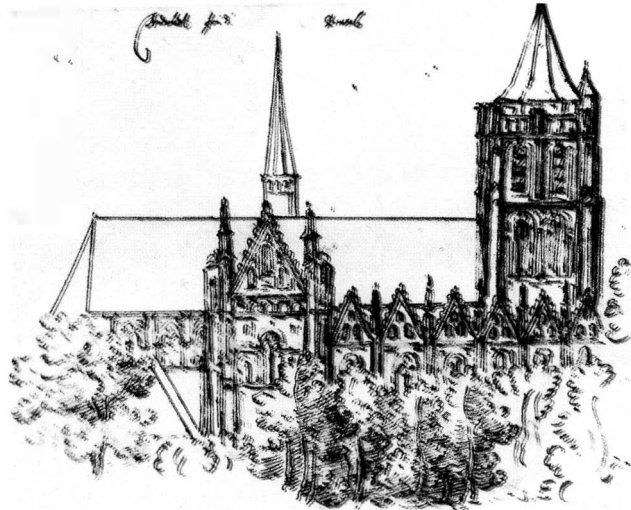
Zegel van het kapittel van Anderlecht. Dit kapittel bestond uit 18 kanunniken die elk een eigen inkomen genoten, de prebende. De toekenning van de prebendes gebeurde door de patroons van het kapittel.

gewesten, om de oudste sporen van gebouwen terug te vinden. In 1046 wordt de naam voor het eerst vermeld in een akte van de abdij van Nijvel, maar pas in 1057 stappen we echt de geschiedenis van Anderlecht binnen. Een charter leert ons dat er toen twee woonkernen bestonden, het dorp Anderlecht en de heerlijke nederzetting van Aa. Twintig jaar later, omstreeks 1078, stichtte Renilde als eerbetoon aan haar overleden echtgenoot Volkard een kapittel van kanunniken in de familiale kerk van Anderlecht. Het is dit kapittel van Sint-Pieter dat later aanleiding heeft gegeven tot de bouw van een collegiale kerk. De stichting van een kapittel uit eigen middelen wijst erop dat de familie van Aa gefortuneerd was. Bovendien was ze nauw verbonden met de familie van de burggraaf van Brussel.

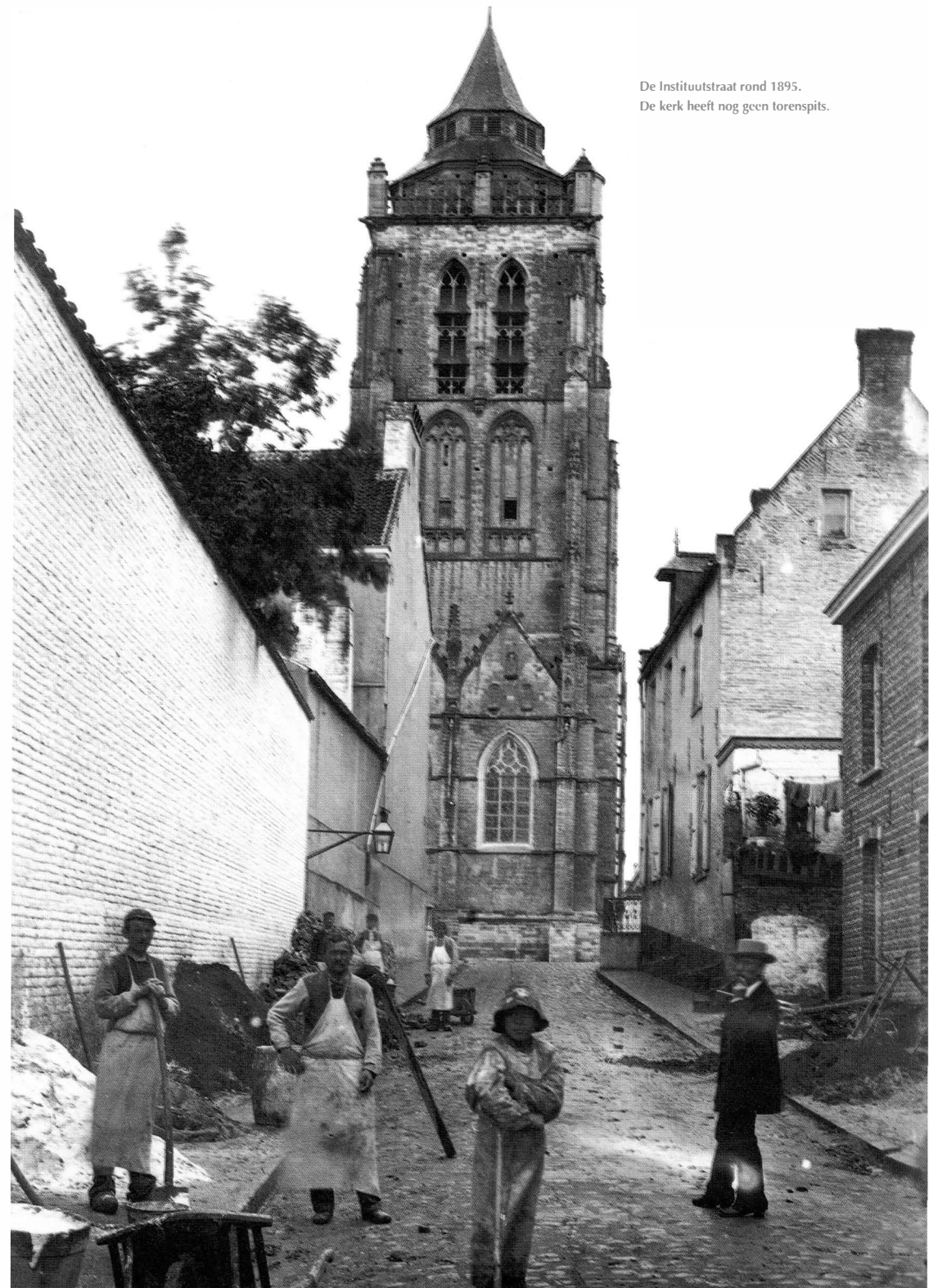
In de bronnen kunnen we de ontwikkeling nagaan van het Anderlechtse grondgebied in de 12de en 13de eeuw en van het bodemgebruik. Anderlecht groeide toen uit tot een van de

belangrijkste dorpen rond Brussel met een bloeiende landbouweconomie. In functie van de behoeften van de stad werden gemengde teelten beoefend : graan - vooral tarwe - naast voedingsgewassen, groenten en vee. Vanaf de volle Middeleeuwen leefde Anderlecht in een hechte symbiose met Brussel. De nabijheid van de stad droeg in de 14de eeuw bij tot de rijkdom van het dorp en verzachtte de gevolgen van de economische crisis in de 15de eeuw. Anderzijds kocht

de Brusselse burgerij er grote stukken landbouwgrond op, waaronder de ter ziele gegane heerlijkheid van Aa, om die voor eigen profijt te exploiteren. Dat gold ook voor de Brusselse beenhouwers die akkers omvormden tot weilanden om er hun koeien te laten grazen.

Remigio Cantagalina
(Florence 1582 - omstreeks 1630),
pentekening van de Collegiale (1612).

De Instituutstraat rond 1895.
De kerk heeft nog geen torenspits.

Deze Ansichtkaart uit de jaren '30 toont hetzelfde zicht op de Collegiale, genomen vanuit de Porseleinstraat, met een tussentijd van 100 jaar.

DE TOPOGRAFIE

De topografie van Anderlecht op het einde van de 11de eeuw valt in grote trekken te reconstrueren aan de hand van charters, kadastrale documenten en kerkelijke archiefstukken. De kern van het dorp lag op de grens tussen de zachtglooiende helling van de Zennevallei en de rechterflank van het dieper ingesneden beekdal van de Broek. De Broekstraat is een van de oudste straten van Anderlecht. In het dal, achter de bescherming van de beek, werd een 'motte' opgericht, een versterkte woonplaats op een kunstmatige heuvel, typerend voor de vroege heerlijke periode. In 1057 bestond er al een nieuwe versterking te Aa in de Zennevallei. Daaruit groeide in de 12de eeuw de heerlijkheid van Aa, toen de familie van Anderlecht de naam heren van Aa aannam. Om veiligheidsredenen werd de

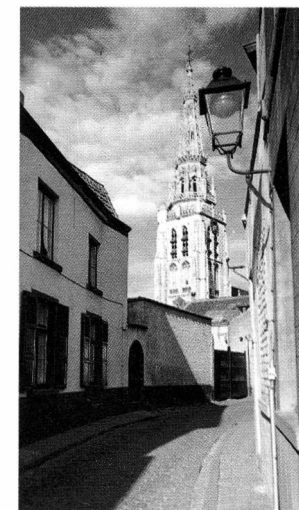
De collegiale Sint-Pieter-en-Guidokerk en 'de Rinck' omstreeks 1870. Schilderij van H. Lallemand, dat in het Erasmushuis hangt. Links het oude huis van de voorzanger, de latere Sint-Annakliniek, rechts de Grenadierstraat of Vossenstraatje, dat in 1881 zal worden opgenomen in de nieuwe Aumalestraat.

parochiekerk van Anderlecht, de latere collegiale kerk, aan de rand van het plateau boven de Zenne gebouwd. Op de valleihelling, halverwege de motte en de kerk, ontsprong een bron die vandaag nog altijd de Sint-Annakerk van water voorziet en die verbonden werd met de cultus van Sint-Guido. Deze oorspronkelijke topografie bleef nagenoeg intact tot in de 19de eeuw. De kerk lag binnen een groot ommuurd terrein. Ten noorden in de richting van de Broek lagen alleen velden. Ten oosten bevonden zich het begijnhof en de woningen van de kanunniken. Het dorp met de huizen strekte zich uit naar het zuiden rond een dorpsplein waarvan de ligging gedeeltelijk overeenstemt met het huidige Dapperheidsplein. Het huidige tracé van de Sint-Guidostraat was de grens van het dorp en leidde naar het Lindeplein waar ook vandaag nog een linde staat. De dorpskern, die tegen de omwalling van de kerk aanlag, werd 'de Rinck' genoemd. Aan het einde van de 19de eeuw veranderde het dorpscentrum door grote urbanisatiewerken volledig van uitzicht. Om het verkeer van de zware karren te vergemakkelijken werd de helling van de Broekvallei genivelleerd. Daardoor kwam de kerk een stuk hoger te liggen en om dat hoogteverschil weg te werken werd de trap met zeven treden gebouwd die vandaag naar de ingang onder de toren leidt. In dezelfde periode werd ook de Kapelaanstraat getrokken. Als gevolg daarvan moest architect Jean-Jules Van Ysendijck, die de collegiale restaureerde, de kerk omgeven met een zware steunmuur. Op oude foto's is de afbraak van de cirkelvormige omwalling rond het kerkterrein te zien voor de aanleg van de Aumalestraat, en de verplaatsing van de hoofdverkeersas naar de Wavezstraat en de P.-E. Jansonlaan. Rond deze straten vonden de eerste verkavelingen plaats, die van het industriële Anderlecht ook een woongemeente zouden maken.

Kadasterkaart van Popp (omstreeks 1830). Op dit plan is ten noorden van de Collegiale duidelijk de motte te zien waarop de versterkte woning van de eerste heren van Anderlecht stond.

SINT-GUIDO

Deze muurschildering uit de 16de eeuw, die Sint-Guido als pelgrim voorstelt, bevindt zich in de noordelijke zijbeuk.

Schilderij met het mirakel van Sint-Guido, door Gaspard de Crayer (1584-1669), Brussels leerling van Rubens tussen 1631 en 1634. Sint-Guido is als pelgrim afgebeeld. Het doek hangt in de Sint-Guidokapel (detail).

DE VITA GUIDONIS

Over het leven van de heilige Guido weten we zo goed als niets, ook al bestaat er een *Vita Guidonis*. Deze Latijnse tekst is bedoeld tot stichting van de gelovigen, niet als biografie. Bijna alle episodes zijn ontleend aan oudere werken over andere heiligen, zo onder meer aan brieven van Sint-Jeroen. We zouden het historische bestaan van de heilige zelfs in twijfel kunnen trekken, ware er niet de crypte van de collegiale. De *Vita Guidonis* dateert immers pas van omstreeks 1185.

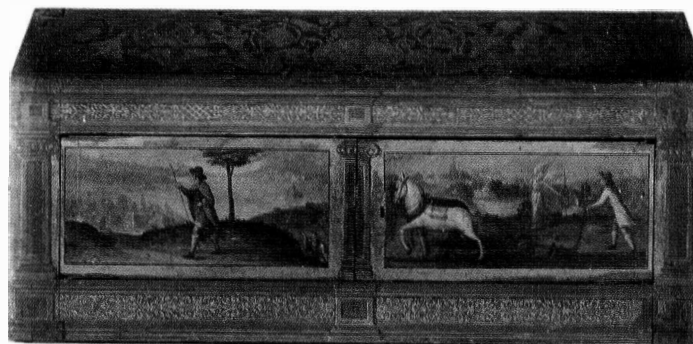
De tekst is nochtans niet zonder belang voor de geschiedenis van onze streken, want het is de eerste bevestiging uit onverdachte bron van handelsverkeer op de Zenne.

Op dat ogenblik was Guido reeds het voorwerp van een vurige volksverering. Veel later zou hij ook op het gemeentelijk wapenschild terecht komen.

DE LEGENDE

Uit eenvoudige ouders geboren legde Guido al van kindsbeen af een grote vroomheid en een diepe liefde voor de armen aan de dag. Hij vervulde liturgische functies in de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Laken, bekend om zijn miraculeus beeld van de heilige Maagd.

Omdat hij geld wou verdienen om de armen te helpen, werd hij handelaar op advies van de oudste koopman van Brussel. Zijn boot strandde echter op een zandbank in de Zenne. Hij zag hierin een goddelijk teken, gaf het handeldrijven op en ging op bedevaart, eerst naar Rome, daarna naar Jeruzalem. Hij was zeven jaar onderweg om de beroemdste kerken van de christenheid te bezoeken. Terug in Rome ontmoette hij deken Wonedulfus. Samen trokken ze opnieuw naar Jeruzalem waar Wonedulfus stierf. Uitgeput en ziek keerde Guido in Anderlecht terug. Hij werd er door de geestelijken opgenomen en overleed korte tijd later.

De oude houten relikwieënkast, daterend van de derde overbrenging die plaats-had in 1595, getuigt hoe populair de verering van Sint-Guido was. De kast is beschilderd met scènes uit de *Vita Guidonis*. Een uit de hemel neergedaalde engel herstelt de kar om de heilige Guido in staat te stellen zijn zieke ouders te bezoeken. Deze kast werd op 11 september 1851 naar aanleiding van de vierde overbrenging van de relikwieën vervangen door het grote schrijn waarin het gebeente nu nog rust.

De eerste tijd na zijn dood werd zijn graf verwaarloosd. De mensen en het vee liepen er gewoon overheen. Toen gebeurde er plots iets vreemds. Een paard dat zijn hoof aan de grafsteen stootte, stierf ter plaatse. De heer van Anderlecht gaf twee van zijn boeren opdracht een haag rond het graf te planten. Toen ze tijdens het werk de spot dreven met de overleden Guido, ondergingen beiden hetzelfde lot als het paard.

Deze vreemde verschijnselen deden de gelovigen toestromen, die hun gebeden op wonderbaarlijke wijze verhoord zagen. Een kreupel kind kon plotseling weer gaan, een door doofheid getroffen ridder kon weer horen. Op het einde van de 11de eeuw werd het gebeente van Guido overgebracht naar de kerk. Alle zieken die van het water dronken waarmee de beenderen gewassen waren, werden genezen. In 1112 kreeg een lamme het gebruik van zijn benen terug. Dit was het laatste mirakel dat in de bronnen vermeld wordt.

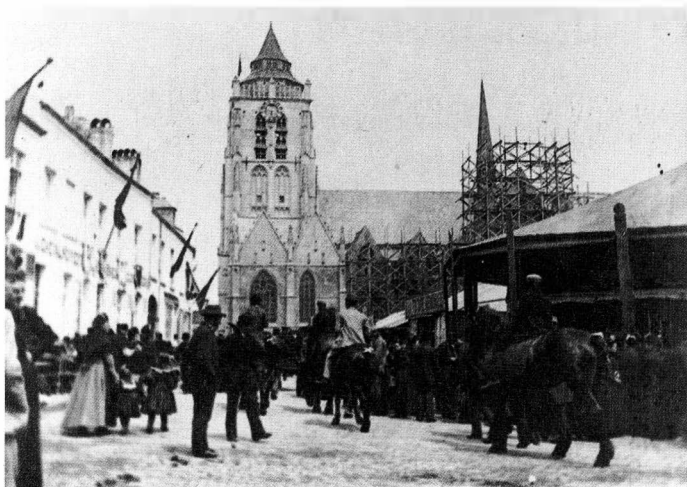
VERERING EN TRADITIE

Volgens de *Vita* was het de bisschop van Kamerijk, Gerard II (1076-1092), die het gebeente van Guido naar de kerk liet overbrengen. Dit was destijds een essentiële stap in het proces van heiligverklaring. In 1112 ging bisschop Eudes over tot de plechtige tentoonstelling van het heilig gebeente, aangezien ondertussen talrijke wonderen waren vastgesteld die de heiligheid van de overledene afdoende bewezen hadden.

Hoekversiering van de Sint-Guidokapel (16de eeuw). Schilderij op hout van de heilige in een Anderlechts landschap, gesigineerd en gedateerd A.L. 1921.

Sinds jaar en dag trekt de jaarmarkt in september een massa volk. Foto van het einde van vorige eeuw.

In 1631 plaatste de broederschap van koetsiers en wagenmakers van de heiligen Sint-Elooi en Sint-Guido zich onder de bescherming van aartshertogin Isabella en nam ze de gewoonte aan om zich de dinsdag na Pinksteren in optocht naar de kerk van Anderlecht te begeven. Deze gravure ter ere van de broederschap toont de binnenkoer van het paleis van Tour et Tassis aan de Kleine Zavel, zetel van een internationale postdienst.

De verering en de faam van Sint-Guido namen in de loop van de Middeleeuwen nog uitbreiding. Anderlecht werd een belangrijk bedevaartsoord dat talrijke pelgrims aantrok. Vier maal werd het gebeente opnieuw ontgraven, gewassen en op het altaar van de kerk voor de gelovigen ter aanbedding uitgesteld.

De verering van de heilige deden metertijd diverse tradities ontstaan. Tijdens het Ancien Régime was het de gewoonte dat jonge boeren met de kermis van Pinksteren hun mooiste trekpaarden met bloemenkransen en linten versierden en meegingen in de processie van pelgrims die de gunst van Sint-Guido kwamen afsmeaken. Uit deze gewoonte ontstond een paardenwedstrijd waarbij de deelnemers om het eerst drie maal rond de kerk galoppeerden. De winnaar kreeg zijn hoed met rozen opgesmukt en een zilveren medaille. Maar deze dolle wedstrijden waren niet zonder risico en werden definitief afgeschaft in 1752. De boeren bleven echter de processie te paard escorteren totdat de oprukkende verstedelijking en de nieuwe tijd ook aan deze traditie een einde maakte. Processies raakten in onbruik en boeren en paarden waren in Anderlecht nog nauwelijks te vinden.

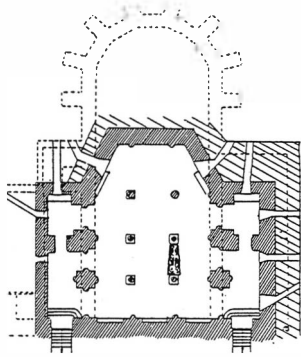
De enige traditie die nog aan vroeger herinnert, is de jaarmarkt die de eerste dinsdag na 12 september, de feestdag van Sint-Guido, rond de kerk plaatsvindt en telkenjare een massa mensen en dieren op de been brengt.

DE COLLEGIALE SINT-PIETER-EN-GUIDOKERK

De afmetingen, het grondplan en de aanwezigheid van een crypte laten geen twijfel bestaan over de speciale status van de kerk van Anderlecht. In de romaanse periode en zelfs nog veel later was het uitzonderlijk dat een parochiekerk een dwarsschip bezat. Een crypte wijst op de verering van relieken en dus op de aanwezigheid van het stoffelijk overschot van een heilige in het kerkgebouw. Het diepe koor, bedoeld om de kanunniken tijdens de kerkdiensten plaats te bieden, het dwarsschip en de grote afmetingen zijn stuk voor stuk elementen die de originaliteit van dit cultusgebouw benadrukken.

De toren van de collegiale kerk domineert Anderlecht. Foto uit het begin van deze eeuw.

Grondplan van de crypte.

DE CRYPTE

De crypte vormt het oudste gedeelte van de kerk. Het is een driebeukige ruimte, half onder de grond, met elf smalle ramen en eindigend op een driedelig koor, wat een zeldzaamheid is. De twee laterale gangen die toegang geven tot de crypte, worden afgesloten door een rechte muur waarin een smalle lichtopening is gelaten.

De opstelling van de zes centrale zuilen is bijzonder apart. De vier westelijke zuilen hebben een schacht uit één stuk. De ruwe en lichtroze steen geeft voedsel aan de bewering dat het hier zou gaan om hergebruikt materiaal van de Romeinse villa, hetgeen echter door petrografische analyses niet wordt bevestigd. De twee oostelijke zuilen bestaan uit cilindervormige schijven en geven de overgang aan van het schip naar het koor van de crypte.

Het metselwerk van de crypte is versterkt in de 15de eeuw tijdens de bouw van het koor van de huidige kerk en de restauratie in de 19de eeuw heeft de stenen een homogeen uitzicht gegeven waarbij gepoogd is het oorspronkelijke interieur te herstellen. Ook het altaar van deze restauratie dateert en staat op de plaats van het primitieve altaar. In de westelijke muur van de crypte merken we nog een nis die vroeger toegang gaf tot een liturgische put die voor de cultus van de relieken gebruikt werd.

De crypte uit de 11de eeuw, links het vermoedelijke graf van Sint-Guido.

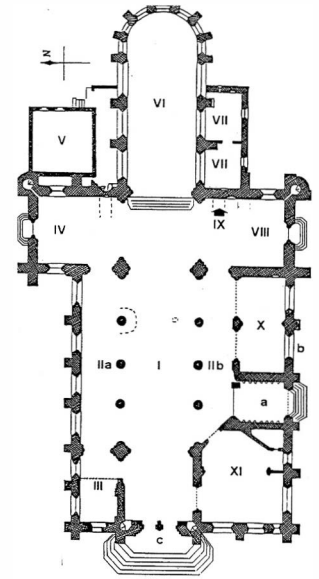

In het midden van de crypte zou een trapeziumvormige vloersteen, versierd met een levenslelie, produkt van de Doornikse beeldhouwateliers van het einde van de 12de eeuw, het graf van Sint-Guido aangeven. De stutten van de steen laten een nauwe spleet vrij waar, zo wordt beweerd, de bedevaarders zich moesten inschuiven opdat hun gebeden door de heilige zouden worden verhoord. Gelet op de slijtage van de stenen lijkt er wel enige grond voor dat verhaal te bestaan.

De crypte kan op het einde van de 11de eeuw worden gedateerd, ergens tussen 1078 - het jaar waarin het kapittel voor het eerst wordt vermeld - en 1112, datum van de verheffing van het heilig gebeente. De aanwezigheid van deze resten wijst op het aanzien van deze plaats en bijgevolg op de macht van de adellijke familie die het kapittel stichtte. Toen de graaf van Leuven zich in Brussel vestigde en de nog jonge nederzetting wou uitbreiden, stichtte hij omstreeks 1050 eveneens een kapittel, dat van Sint-Michiel, en liet de relieken van Sint-Goedele in een crypte plaatsen. Men kan hieraan de macht en de sociale positie van de heren van Anderlecht-Aa afmeten, die het zich konden veroorloven uit eigen middelen een kapittel te stichten, dit rijkelijk te begiftigen, onder meer met heilige relieken, en er een collegiale kerk voor te bouwen die vandaag verdwenen is maar redelijke afmetingen moet hebben gehad.

DE ROMAANSE KERK

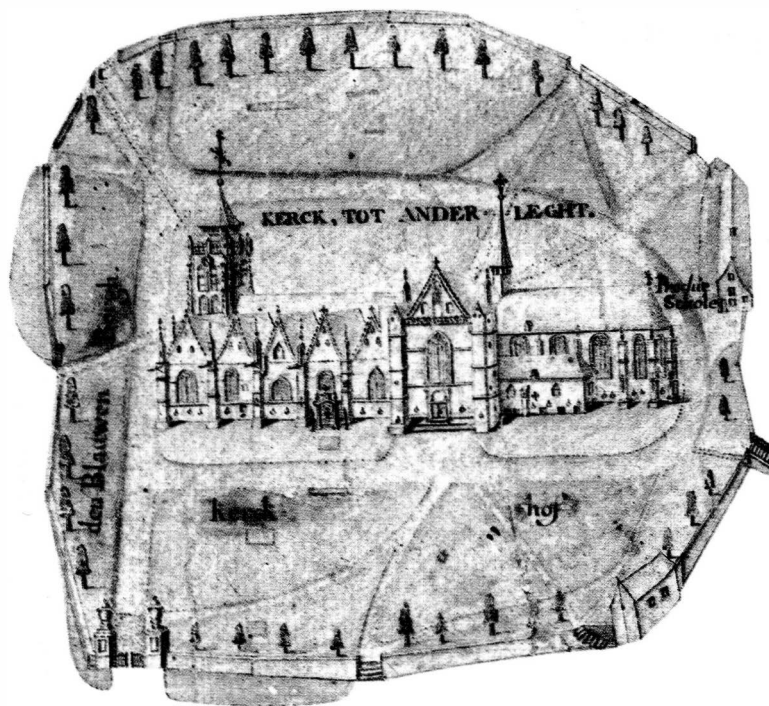
Hoewel er tot nog toe geen opgravingen zijn verricht, verschaft de crypte ons toch enige gegevens over deze romaanse kerk. Het koor moet minstens even groot geweest zijn. Er moeten rondgangen zijn geweest om de pelgrims in staat te stellen naar de crypte af te dalen zonder de diensten te verstoren. De huidige collegiale heeft in de zuidelijke arm van het transept nog twee stukken muur die gedeeltelijk 'romaans' zijn : de westelijke muur en de oostelijke muur waarin zich een mooi rondboogvestert bevindt met indrukwekkende afmetingen. Deze gedeeltes dateren wellicht uit de overgangsfase tussen de romaanse en gotische architectuur. Op de plaats van het zuidelijke transept zou een klooster kunnen gestaan hebben dat vermeld wordt in een akte van 1185 en in de *Vita Guidonis*.

PLATTEGROND VAN DE COLLEGIALE

- a. Zuidelijk zijportaal
- b. Christus aan het kruis, 16de eeuw
- c. Westelijk hoofdportaal
- I. Middenbeuk
- IIa. Noordelijke zijbeuk
- IIb. Zuidelijke zijbeuk
- III. Doopkapel
- IV. Noordelijke arm van het transept
- V. Kapittelzaal
- VI. Koor
- VII. Sacristie
- VIII. Zuidelijke arm van het transept
- IX. Crypte
- X. Onze-Lieve-Vrouw-van-Gratiekapel
- XI. Sint-Guidokapel

De kerk van Anderlecht in 1787.
Figuratieve kaart van J.B. Budomont
(detail).

De aanwezigheid onder de Anderlechtse kanunniken van telgen uit vooraanstaande Brusselse families en van stadsbestuurders verklaart mee waarom de belangrijkste Brusselse architecten aan de collegiale kerk van Anderlecht hebben meegewerkt. In 1433 stierf de eerste gekende architect van de collegiale, Jan Alisen, die opgevolgd werd door Gilles Joes, die ook bij de bouw van Sint-Goedele betrokken was. Vanaf 1443 leidde Hendrik De Mol-Coeman de werken in Anderlecht alvorens Joes in Sint-Goedele op te volgen. Jan van Ruysbroek, de architect van de torennaald van het stadhuis van Brussel, ontwierp het koor van Anderlecht in de jaren 1460. Hij werd opgevolgd door Jan van Evergem en daarna door diens zoon Hendrik, alvorens Lodewijk van Bodegem, de architect van de kerk van Brou (Bourg-en-Bresse, Frankrijk), in 1506 het portaal bouwde. Vanaf 1517 werkte Matthijs Keldermans aan de toren en de zijkapellen. In 1527 duurden de werken nog altijd voort.

"Affiches de Belgique. 28 juillet 1892. n°3706". Duidelijk zichtbaar zijn de middenbeuk en de loodrecht daarop staande zijkapellen, karakteristiek voor de Brabantse gotiek.

KRONIEK VAN EEN LANGE GESCHIEDENIS

De bouw van de huidige gotische Sint-Pieter-en-Guidokerk duurde uitzonderlijk lang : men begon ermee in de tweede helft van de 14de eeuw en de kerk werd pas voltooid in de eerste helft van de 16de eeuw.

Het gotische zuidportaal is het oudste gedeelte, maar veranderde grondig van uitzicht bij de restauratie in de 19de eeuw. De toegang tot de kerk vanuit het zuiden beantwoordde aan de behoeften van de bevolking, aangezien het dorp van Anderlecht zich in die richting ontwikkeld had. In die tijd stak het portaal ver naar voor uit de gevel, want de omringende kapellen werden er slechts later aangebouwd. Nadien werd het portaal op zijn beurt omgevormd tot kapel, de zogenaamde Sint-Elisabethkapel, ter nagedachtenis aan Jan van Catthem en zijn echtgenote Elisabeth Suweels. Pas in 1899 kreeg de kapel zijn oorspronkelijke functie van portaal terug. In 1908 werd een reeks beelden in de nissen geplaatst.

Na het portaal volgden in de loop van de 15de eeuw de kapel van Onze-Lieve-Vrouw-van-Gratie, in het zuiden, een echte dubbele zijbeuk, vervolgens de middenbeuk en vanaf de jaren 1460 het koor. De kerk werd ingezegend in juli 1482. Na de woeelige gebeurtenissen die het einde van de regering van Karel de Stoute kenmerkten, werd nog de Sint-Guidokapel gebouwd, in een flamboyante laatgotische stijl, en tenslotte de toren. Die kwam pas klaar in het begin van de 16de eeuw. De stenen torennaald zou pas op het einde van de 19de eeuw worden gebouwd volgens de plannen van architect Jean-Jules Van Ysendijck en werd ingewijd in 1898.

Om de zijbeuken en zijkapellen te bedekken opteerde de Brabantse gotiek voor daken waarvan de richting haaks stond op het dak van het middenschip, in tegenstelling tot de Franse gotiek waar de noklijn van alle daken evenwijdig loopt. Deze praktijk had twee belangrijke architecturale gevolgen, die kenmerkend zijn voor de Brabantse gotiek. Ten eerste gaf de bouw van opeenvolgende puntgevels voor de zijbeuken de kerken een bijzonder silhouet, waarvan de kerk van Anderlecht een van de beste voorbeelden is. Ten tweede werden in de middenbeuk op tamelijk grote hoogte spitsboogramen geplaatst om de relatieve duisternis in de zijkapellen te compenseren.

HET INTERIEUR VAN DE KERK

Van bij de ingang bevindt de bezoeker zich in een gebouw dat alle kenmerken vertoont van de Brabantse gotiek. Het schip met zijn vier traveeën is de zuivere uitdrukking van deze bouwstijl. In tegenstelling tot de Franse gotiek hebben de zuilen hun steunende functie behouden.

De verhouding tussen de diameter van de zuilen en hun hoogte is eerder klein.

De totale hoogte van de kerk blijft bescheiden. De overheersende indruk is er een van robuustheid. De spitsbogen van het kerkgewelf sluiten onmiddellijk aan op de zuilkapitelen. Dit is een ander kenmerk van de Brabantse school.

Het koor, een werkstuk van Jan van Ruysbroek is diep genoeg voor de twaalf koorstoelen waarin de kanunniken destijds de kerkdiensten bijwoonden.

Het wordt afgesloten door een kooromgang met zeven zijden waarin zich grote ramen bevinden. De sluitstenen van het koor stellen het Lam Gods en de symbolen van de evangelisten voor. De gebrandschilderde ramen links en rechts aan de ingang van het koor dateren uit de 15de en 16de eeuw. De andere kerkrampen zijn modern. Het grote raam van de toren, uitgevoerd in 1964-65, zou een voorstelling zijn van het tweede Vaticaans Concilie.

De collegiale kerk van Anderlecht bezit de belangrijkste collectie muurschilderingen van het Brussels gewest, uit de 15de en 16de eeuw. Ze zijn in de 19de eeuw soms

Koolbladkapiteel,
typisch voor de Brabantse gotiek.

De grafstenen in de doopkapel tonen aan dat gefortuneerde Brusselaars zich door bemiddeling van het kapittel in Anderlecht kwamen vestigen en er zich lieten begraven.

Grafsteen van Jan van Catthem en Elisabeth Suweels, overleden in 1509 en 1515

te hard gerestaureerd maar zijn ondertussen weer aan conservatie toe. Het volledigste ensemble bevindt zich in de Onze-Lieve-Vrouw-van-Gratiekapel.

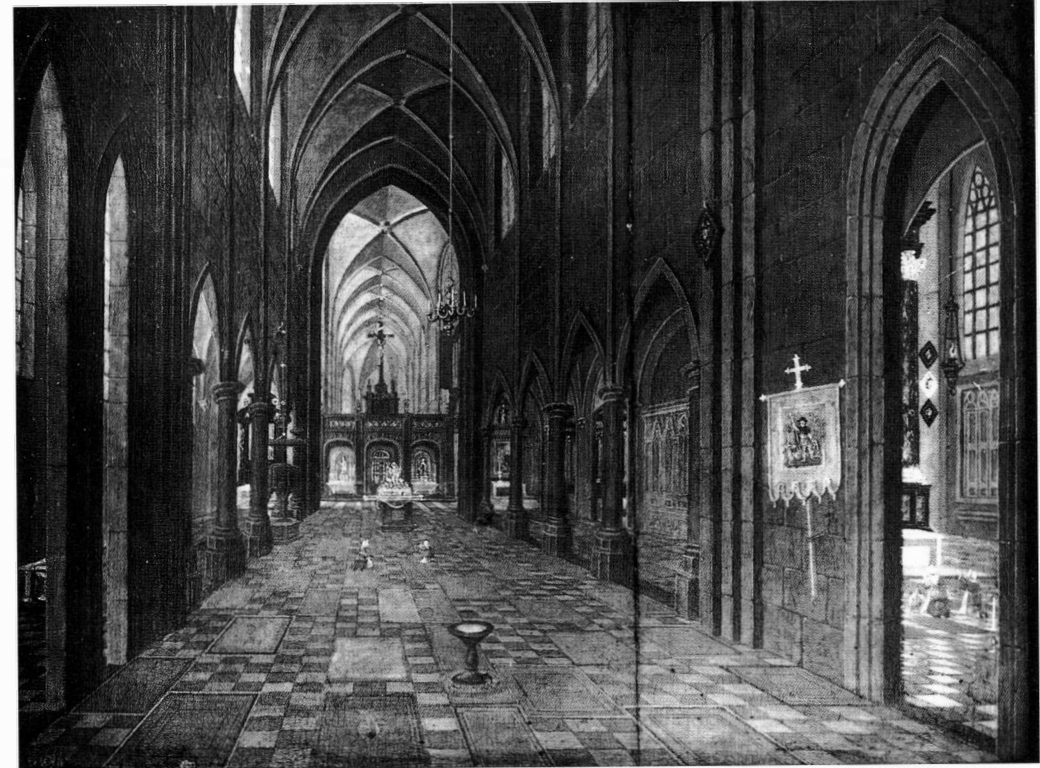
Nog een ander kenmerk van deze kerk is het zeer grote aantal grafstenen in de kerkvloer. De meest monumentale en best bewaarde vindt de bezoeker in de doopkapel. Deze gotische vloerstenen beelden telkens twee personages af in een stijve frontale houding.

Bijzonder leuk om te ontdekken en te bekijken zijn de vele beeldhouwde figuurtjes her en der in de kerk die activiteiten uit de bouwnijverheid uitoefenen en opvallen door hun levendige bewegingen. Deze beeldjes laten ons niet alleen kennismaken met een aspect van het middeleeuwse leven maar demonstreren ook de didactische bedoelingen van de kerkbouwers om via deze verhalende uitbeeldingen de godsdienstijver van het ongeletterde volk te stimuleren.

Sommige sluitstenen zijn zeer ongewoon, onder andere in de noordelijke zijbeuk. Naast een rozet en een zon is er ook dit mensenmasker met een wassende maan.

Het interieur van de collegiale op het einde van de 17de eeuw. Anoniem schilderij, conservatieplaats onbekend. Centraal in de middenbeuk het graf en het standbeeld van Sint-Guido, in 1638 beeldhouwd door François Diodome. Rechts de Sint-Guidokapel.

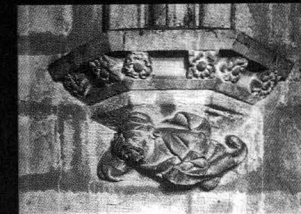
De noordelijke glasramen van het koor dateren uit de 15de eeuw. Ze stellen de Heilige Maagd met het kindje Jezus voor, gekroond door een engel en omringd door een kanunnik-schenker en meerdere heiligen onder wie Sint-Dominicus die een rozenkrans vasthoudt. Alle personages zijn omgeven door gotische architecturale motieven zoals men ook in de miniaturen van die tijd terugvindt (details).

De zuidelijke glasramen van het koor zijn uit de 16de eeuw en levendiger van kleur. Men herkent God de Vader, Jezus Christus en de Maagd Maria, alsook de kanunnik-schenker omringd door de heiligen Sint-Pieter, Sint-Paulus en Sint-Guido (details).

Binnenopname uit 1893 in de richting van het koor.

Een vreemde kleine wereld, die aan Jeroen Bosch doet denken, bevolkt de kraagstenen van het koor, de Onze-Lieve-Vrouw-van-Gratiekapel en het transept. In de kruisbeuk van het transept zien we talrijke profeten samen met musicerende monniken, van wie er een kaaksbeen en dijbeen als instrumenten gebruikt. Ook vleermuizen en een sirene zijn afgebeeld.

Midden : Grafmonument van Albrecht Ditmar, noordelijk transept. Dit bas-reliëf is ook interessant om zijn iconografische inhoud. Elke heilige is afgebeeld met zijn traditionele attributen : rechts Sint-Vincentius als krijgsman en Sint-Waudru als slotzuster voorzien van miskelk en kromstaf. Zij waren de patroons van respectievelijk de kapittels van Bergen en Zinnik waar Ditmar, geknield op de voorgrond, lid van was. Links Sint-Pieter met korte baard en krullend haar, gewapend met de sleutels van de hemel, en Sint-Guido geflankeerd door zijn vertrouwde dieren.

Grafmonument van Barthold van Barthoulz (1533).

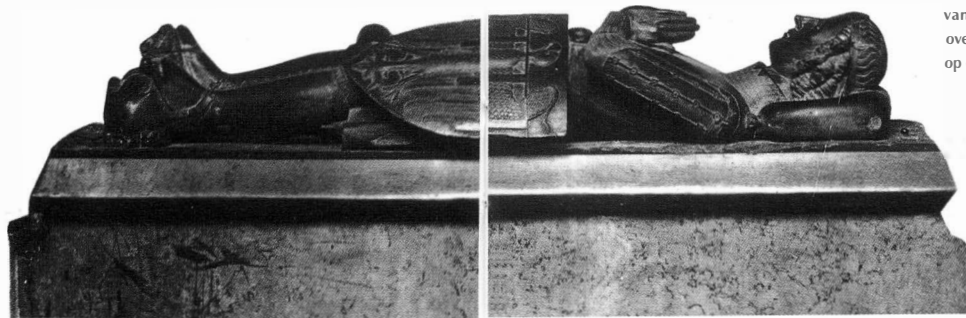
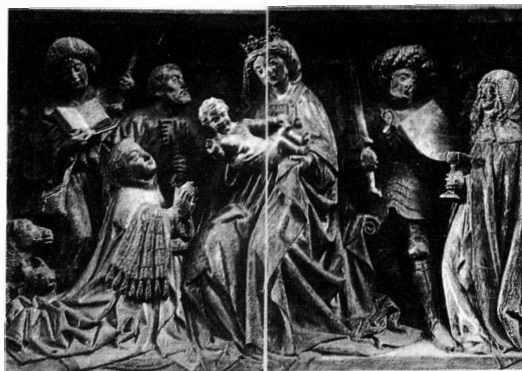
MONUMENTEN EN BEELDHOUWERK

De kerk bevat meerdere prachtige bas-reliëfs en grafmonumenten, vooral in het noordelijk gedeelte en het koor. Ze stellen ons in staat de evolutie van de beeldhouwkunst in onze streken te volgen.

In de noordwestelijke arm van het transept vinden we het grafmonument van Albrecht Ditmar, bijgenaamd Ditmar van Bremen, kanunnik en arts van hertog Filips de Goede, overleden in 1438. Het draagt de stilistische stempel van de Vlaamse en Brabantse beeldsnijders die in de 15de eeuw de schilderijstijl van Rogier van der Weyden toepasten in de reliëfbeeldhouwkunst met composities van door elkaar staande figuren. Het realisme van de lichamen, de kleding en de gezichten vindt zijn bekroning in de heilige Maagd, die hier wordt voorgesteld als een glimlachende jonge moeder die speelt met haar kind. De benadrukking van de moeder-kindrelatie in de uitbeelding van Maria en Jezus vinden we trouwens al sinds de 13de eeuw in Frankrijk.

Naast dit gotische meesterwerk is er ook een klein maar fijn bas-reliëf te bewonderen. Het is de nagedachtenis aan Barthold van Barthoulz, gestorven in 1533 op de leeftijd van 13 jaar. In dit beeldhouwwerk zijn op subtiële wijze twee stijlen verenigd. De Italiaanse renaissance is manifest aanwezig in de zuiltjes met antiek bladwerk, de rankenversieringen en grotesken en de

Grafmonument van Arnoud van Hoorne (1505), heer van Gaasbeek, en van zijn echtgenote Margaretha van Montmorency. Het werd in 1712 gerestaureerd door de prinsen van Hoorne, zoals het grafschrift aangeeft.

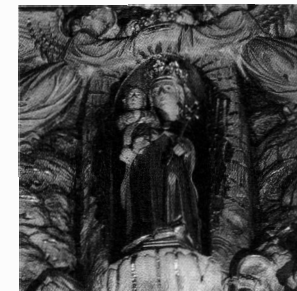
kleine amoretten met bolle wangen. De gotische traditie komt echter duidelijk tot uiting in de vorm van het blazoën.

Aan de linkerkant van het koor bevindt zich het zwartmarmeren grafmonument van Jan van Walcourt, heer van Aa, dat merkwaardig is omwille van de realistische voorstelling van de wapenrusting. Het is een uitstekende illustratie van de wijzigingen die de kledij van de ridders in de tweede helft van de 14de eeuw

onderging, waarbij de maliekorder door een volledig ijzeren harnas werd verdrongen. Wat hier opvalt, is het contrast tussen de gedetailleerde weergave van de onderdelen van de wapenrusting en het onpersoonlijke, star glimlachende gelaat, dat op een geïdealiseerd dodenmasker lijkt. De plooiën van de kleding zijn dusdanig aangebracht dat het is alsof de liggende figuur rechtop staat. Overeenkomstig de opvattingen van die tijd is hij als uitverkorene voorgesteld, met open ogen die de eeuwige zaligheid aanschouwen.

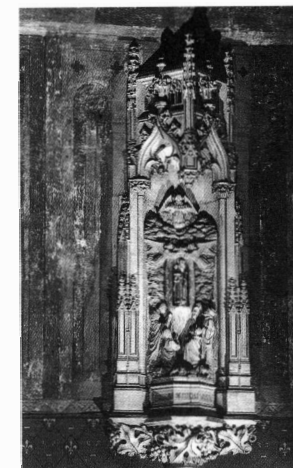
Tegenover dit grafmonument staat het mausoleum van Arnoud van Hoorne en zijn vrouw Margaretha van Montmorency. De 16de-eeuwse renaissancestijl heeft de liggende figuren vervangen door geknielde beelden. De gezichten dragen geïndividualiseerde trekken, maar kijken ingetogen en verheven als voor een officieel portret. Dit kwalitatief hoogstaande beeldhouwwerk wordt soms toegeschreven aan Jan Mone.

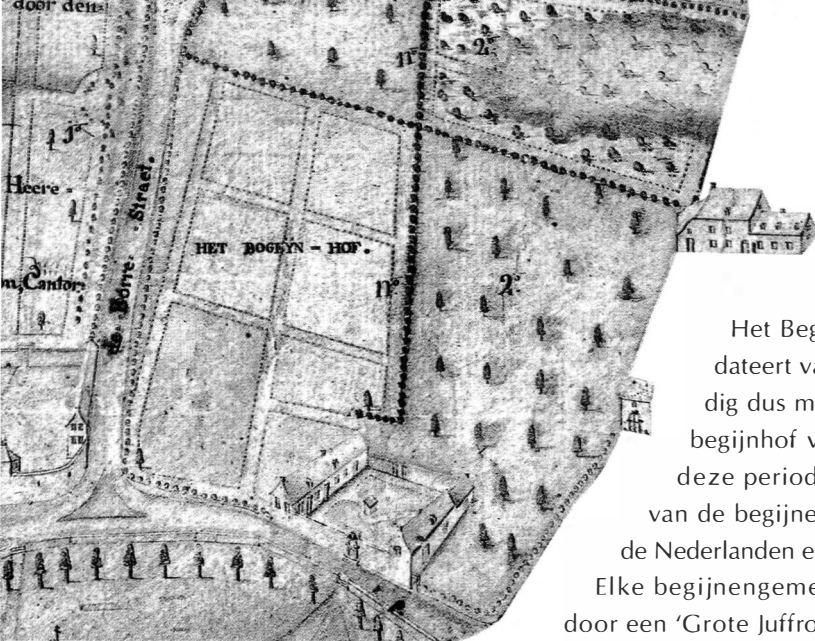
In het koor, de mooie liggende graffiguur van Jan van Walcourt, heer van Aa, overleden in 1632. Zijn voeten rusten op een leeuw, symbool van dapperheid.

Onze-Lieve-Vrouw-van-Scheut. Dit zeer kleine beeldje uit de 15de eeuw staat in de Onze-Lieve-Vrouw-van-Gratiekapel boven het altaar onder een baldakijn in een nis die uit 1939 dateert. Dit beeldje werd fervent vereerd door de bewoners van het gehucht Scheut. Het stond oorspronkelijk in een kapel waarvoor de graaf van Charolais, de toekomstige Karel de Stoute, in februari 1450 de eerste steen legde. Vanwege de grote toeloop van pelgrims werd er in 1456 een kartuizerklooster naast gebouwd. Het beeldje bleef in Scheut tot 1783. In dat jaar werd het overgebracht naar de kerk van Anderlecht waar het zich nu nog altijd bevindt.

De nis van 1939.

Het Begijnhof van Anderlecht in 1787, door J.B. Bodumont. Detail. Dit is een van de zeldzame voorbeelden van een begijnhof op het platteland, want de begijnhoven waren een typisch stedelijk fenomeen.

Het Begijnhof van Anderlecht dateert van 1252, bijna gelijktijdig dus met het ontstaan van het begijnhof van Brussel in 1247. In deze periode kende de beweging van de begijnen een enorme bloei in de Nederlanden en het Rijnland. Elke begijnengemeenschap werd geleid door een 'Grote Juffrouw' of meesteres. Vrij snel poogden de meesteressen van de rijkere begijnhoven een zekere autonomie te verwerven ten opzichte van de kerkelijke voogdij-instanties. Deze 'ketterijen' werden in pauselijke kringen te Rome met lede ogen aangezien. Het gebrek aan een vaste leefregel werd ontoelaatbaar geacht. Het Concilie van Wenen behandelde de kwestie in 1311 en als gevolg daarvan werden de Brabantse begijnen onder rechtstreeks toezicht van paus Johannes XXI geplaatst. Deze beslissing werd bekrachtigd door een pauselijke bul van 1318. De Franse Revolutie betekende de doodsteek voor vele religieuze instellingen in onze gewesten. In het kader van de secularisering van clericale goederen werden de begijnhoven in 1794 opgeheven. Hun bezittingen werden aangeslagen en overgedragen aan de gemeentelijke dienst voor openbare liefdadigheid. In vele gevallen werden de gebouwen terug verhuurd aan de begijnen, die hun vroegere leven zo goed en zo kwaad als het ging voortzetten en ook hun kleded bleven dragen.

HET LEVEN VAN DE BEGIJNEN

De begijnen leefden in relatieve vrijheid en waren in feite niet veel meer gebonden dan andere vrouwen. Ze droegen een eenvoudig religieus kleded, legden geen eeuwige geloften af, behalve die van kuisheid en gehoorzaamheid aan hun overste.

HET BEGIJNHOF

Ze waren dus niet aan een vaste regel onderworpen en leidden ook geen kloosterleven, maar moesten enkel deelnemen aan het dagelijks officie. De begijnen waren geliefd bij het volk, want ze deelden de lasten van de gewone mensen en deden werk dat niemand anders wilde of kon doen. Ze verzorgden zieken, stonden de stervenden bij en de meer ontwikkelde begijnen gaven gratis onderwijs aan de arme kinderen.

De kanunnikken van het kapittel leidden het begijnhof met strakke hand en bestrafden eventuele fouten. Een van de strengste straffen bestond erin een absoluut spreekverbod op te leggen gedurende een aantal dagen. Ongetwijfeld een zeer zware beproeving, als men weet dat het begijnhof in de volksmond bekend stond als het "klaphuis".

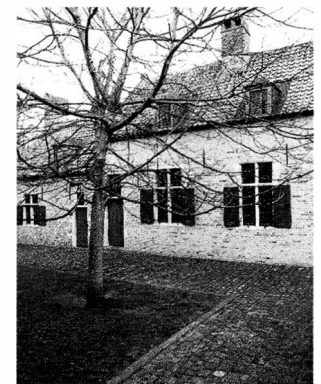
HET BEGIJNHOF VAN ANDERLECHT

De 18de eeuw was in de Nederlanden de bloeitijd van de grote begijnhoven. Sommige, zoals het Begijnhof van Brussel, hadden hun eigen kerk die weelderig gedecoreerd was met kunstwerken en gebrandschilderde ramen.

Het Begijnhof van Anderlecht was van een meer bescheiden soort met zijn twee huizen die uitgaven op een binnenhof omringd door hoge muren. De begijnen hadden hun voorbehouden plaatsen in de Sint-Pieter-en-Guidokerk, waar ze dagelijks in stoet naartoe gingen. Voorop ging de Grote Juffrouw, gevolgd door de andere begijnen in de volgorde van hun anciënniteit. Ze staken de straat en het kerkhof over en gingen de kerk binnen langs de monumentale noordelijke ingangspoort vlak tegenover het begijnhof, die speciaal voor hen ontworpen was.

De recentste verbouwing aan het begijnhof dateert van 1756, na een brand. Dit grotere en beter verlichte gedeelte werd het woonvertrek van de Grote Juffrouw.

In 1930 werd in de toen leegstaande huizen van het begijnhof een folkloristische tentoonstelling georganiseerd die zo'n succes had dat het gemeentebestuur besloot er een permanent folkloremuseum van te maken. Het gebouw werd beschermd in 1938 en bleef toegankelijk tot in 1967. Toen ging het dicht voor restauratiewerken. Het museum werd opnieuw geopend in 1987.

ERASMUS EN MARTIN LUTHER

1517 is een scharnierdatum in de moderne geschiedenis.

In dat jaar publiceerde Martin Luther zijn vijftien negentig stellingen, waarmee hij de misbruiken in de Kerk aanklaagde en in verzet kwam tegen Rome en de paus. Het conflict groeide uit tot een drama, Europa zou anderhalve eeuw door godsdienstoorlogen worden verscheurd en de eenheid van het christendom ging verloren. Erasmus schreef pathetische betogen waarin hij de groten der aarde bezwoer het vechten te staken. Hij richtte aan alle oorlogvoerende partijen emotionele oproepen om de vrede, de eendracht en de naastenliefde onder de christenen te bewaren, maar niemand luisterde naar hem.

Adriaen Floriszoon (Utrecht 1459-Rome 1523), een tijdgenoot van Erasmus, was kanunnik in Anderlecht in 1515 alvorens hij in 1522 paus werd onder de naam Adrianus VI.

HADRIANVS VI. FONS MAX.
Editi Vercessionis manu de fonte lacum,
Lampada Leonum, Roma dno die Plurim.
Pax animae ceteri nunquam esse sicca deliquit.
Et quo lentis arbor flamma cito emoritur.
Dixit inco exemplo tenui de homine Solum
Sperare, et Solus illic temere obitum.

ERASMUS, DE HUMANIST

EEN GENIAAL BUITENECHTELIJK KIND

Erasmus Desiderius Roterodamus werd in 1469 in Rotterdam geboren als buitenechtelijk kind van een priester uit Gouda en de dochter van een geneesheer uit Zevenberge in Brabant. Als gevolg van deze onwettige geboorte was een kerkelijke carrière bij voorbaat uitgesloten, iets wat hij zijn hele leven lang zou betreuren.

Na de dood van zijn moeder met wie hij samenwoonde dwong gebrek hem ertoe monnik te worden, in de orde van de augustijnen. Door zijn levendige intelligentie en grote werkkraft maakte hij stilaan naam in de intellectuele wereld. Hij verliet het klooster, maar bleef een sterke band houden met de Kerk, ondanks zijn onafhankelijkheid van geest en karakter die hem nog veel last zouden berokkenen.

ONAFHANKELIJKHEID IN DIENST VAN DE GEEST

Vrijmoedigheid, ironie en humor waren de wapens die hij gebruikte om zijn kijk op de dingen kenbaar te maken en zijn verlangen om de Kerk te hervormen. Dat deed hij door de katholieke misbruiken en afwijkingen van de theologische faculteiten van Parijs, Leuven of Keulen aan te klagen, evenals de rivaliteit tussen bepaalde religieuze ordes.

Geen chantage, noch geweld of bedrieglijke beloften konden hem ervan afbrengen het woord van Christus te blijven verkondigen, niet alleen op een theologische manier, maar met alle pedagogische en moraliserende middelen die hem ter beschikking stonden: met pamfletten, apologieën, soms zeer gemakkelijke toneelstukken, milde ironie of bijtend sarcasme. Zijn devies luidde: *concedo nulli* (ik wijk voor niemand).

Erasmus moest zelf in zijn levensonderhoud voorzien om zijn studies te betalen en was onder meer privé-leraar van kinderen van rijke ouders. Hij leidde geen gemakkelijk leven maar de studie haalde het altijd op alle andere activiteiten. Gedeeltelijk om studieredenen maakt hij ook talrijke reizen door zes Europese landen, waar hij soms lang verbleef.

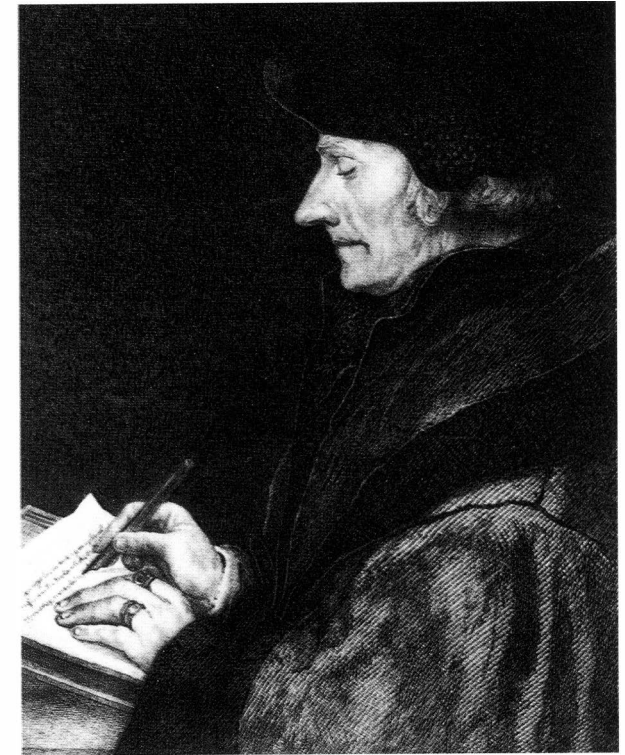
Hij ging verschillende malen op bezoek in Engeland bij zijn vriend Thomas More, was een tijdlang hoogleraar in Oxford en Cambridge, en trok ook naar Italië, het onmisbare reisdoel voor al wie zich aan de bronnen van het humanisme wou laven. Bijna een halve eeuw lang publiceerde hij talrijke wetenschappelijke en theologische werken bij de belangrijkste drukkers van zijn tijd. Deze werken, opgedragen aan de beroemdste vorsten en kerkleiders, onderscheiden zich door hun hoogstaand literair niveau van die van zijn tijdgenoten.

EEN IMMENS OEUVERE

Erasmus stierf in 1536 in Basel op 67-jarige leeftijd, trouw aan zijn overtuiging en zijn onafhankelijkheid.

Zijn bewonderaars, die men onder intellectuelen van alle gezindten aantrof, waren veel talrijker dan zijn critici. Door zijn enorme eruditie en originele denkbeelden was hij de meest uitgegeven en meest gelezen auteur van zijn tijd. Maar ook zijn elegante stijl en rijke woordenschat werden zeer geprezen. Bij alles wat hij schreef stond echter de bedoeling voorop de christelijke wereld niet nog meer te verdelen dan ze al was.

Enige tijd na zijn dood, in 1545, hield de Kerk een concilie in Trente om door ingrijpende hervormingen het catholicisme een nieuw elan te geven. Het werd het langste uit de geschiedenis. Maar de naam van Erasmus werd er nauwelijks uitgesproken.

Portret van Erasmus door Hans Holbein.

Erasmus liet zich slechts door drie portretschilders vereeuwigen voor het nageslacht: Quinten Matsys uit Antwerpen, Albrecht Dürer uit Neurenberg en Hans Holbein de Jongere uit Augsburg.

HET ERASMUSHUIS

Wie in deze oude woning binnentreedt, sinds 1932 het enige museum ter wereld dat aan het humanisme gewijd is, voelt aan den lijve dat deze plaats iets magisch heeft. De tijd lijkt hier al meer dan vier eeuwen stil te staan.

De innemende persoonlijkheid van Erasmus, maar vooral de diepe invloed die zijn werk de voorbije vier en een halve eeuw heeft nagelaten, maken dit museum bijna als vanzelf tot de behoedster van een denk- en leefwijze die we kunnen samenvatten in drie Latijnse woorden : *concordia*, *consensus* en *caritas*.

OORSPRONG VAN HET GEBOUW

Uit de archieven leren we dat een rijke Brusselse geldwisleer - die een huis op het platteland wou om de stank en het lawaai van de stad te ontvluchten - in 1460 een woning in Anderlecht liet bouwen. Een trap aan de buitenzijde, waarvan nog slechts een halve boog overblijft, werd nadien afgebroken

om de aanbouw mogelijk te maken van een lange vleugel, waarvan de noordelijke en zuidelijke vleugel met vier gesmeede cijfers de bouwdatum vermelden : 1515.

De kanunnik die het huis liet vergroten, heette Pieter Wijchman. Hij was de scholaster (schoolopziener) van het Sint-Pieterskapittel te Anderlecht.

In het begin van de 19de eeuw verloor het kapittel al zijn goederen en werd het net als het begijnhof opgeheven door de Franse bezetter na de revolutie van 1789.

De geleerde gesprekken die eens in dit huis gevoerd werden, waren nog slechts een verre echo uit het verleden.

Nog andere beroemde gasten hebben in Anderlecht verbleven, zoals Mercator, naast mindere goden zoals Jean Carondelet - aartsbisschop van Palermo -, François Busleyden, Nicolas Everardi - voorzitter van de Grote Raad van Mechelen -, Justus Lipsius en vele anderen. Het is echter het verblijf van Erasmus dat de meest duurzame indruk heeft nagelaten, want reeds in de 17de eeuw bezocht men in Anderlecht het huis waar de grote humanist had gewoond.

Als museum staat het Erasmushuis volledig in het teken van het humanisme. Deze intellectuele stroming, waarin de mens centraal staat, onstond in de 14de eeuw in Italië.

Enkele uittreksels uit de brieven van Erasmus die getuigen van zijn goed humeur en elegante stijl.

“In Anderlecht, waar ik van stadsmens dorpeling ben geworden, leid ik een redelijk aangenaam leven.”

“Sinds vele maanden heb ik me niet zo ontspannen gevoeld. Ik zou nu al dood geweest zijn indien ik de stank van de stad niet achter mij had gelaten.”

“Nooit heb ik in mijn leven iets gedaan waarvan ik minder spijt heb gehad.”

“Dit buitenleven doet me zo'n goed dat ik deze ervaring voortaan elk jaar zou willen herhalen.”

“Ik stond al op het punt me weer op weg te begeven, want dit verblijf op het platteland heeft me weer wat op krachten gebracht, toen een schrikkelijke oorlog die elke dag nog uitbreiding nam, me van mijn voornemen deed afzien.”

“De zomer is bij ons zodanig kort dat er soms zelfs geen is en dat hij alweer voorbij alvorens we beseffen dat hij aangebroken is. Ik heb nog nooit zo goed begrepen dat we ons leven meer uit het klimaat halen dan uit ons voedsel.

Deze hele zomer heb ik tussen de velden geleefd en het is mij nooit beter gegaan. Ik ben zelfs zo versterkt door deze lucht die zo zuiver is, dat ik precies een ander mens ben geworden.”

HET VERBLIJF VAN ERASMUS IN ANDERLECHT

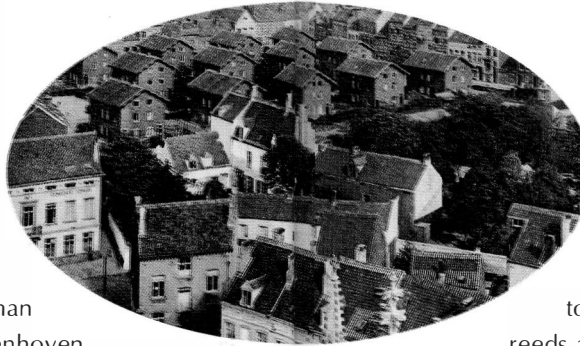
Pieter Wijchman, die een vriendschappelijke correspondentie met Erasmus onderhield, beleefde de grote vreugde deze illustere humanist onder zijn dak te mogen verwelkomen, de man die een geziene gast was bij alle vorstenhoven, universiteiten, steden en geleerden van Europa.

Erasmus woonde te Anderlecht in de zomer van 1521. Hij schreef er tweeëntwintig brieven, gedateerd van 31 mei tot 28 oktober. In deze brieven, gericht aan dierbare vrienden, behandelde hij de problemen die hem op dat ogenblik het meest bezighielden. Hij had het over de godsdienstoorlogen maar ook de rivaliteit tussen Frans I, Keizer Karel en Hendrik VIII. Uit de brieven vernemen we ook dat Erasmus in uitsteking de gezondheid verkeerde te Anderlecht, dank zij de zuivere lucht en de genoegens van het buitenleven.

Bovendien bezat zijn gastheer een welvoorzene bibliotheek waaruit Erasmus enkele bijbelse manuscripten raadpleegde om de derde uitgave van zijn Grieks-Latijnse vertaling van het *Nieuwe Testament* persklaar te maken, die het jaar nadien bij Hiëronymus Froben in Basel zou verschijnen.

EEN VREDIG TOEVLUCHTSCOORD

Bij het betreden van de binnenplaats langs de grote poort in de 15de-eeuwse omheiningmuur wordt de bezoeker altijd getroffen door het sfeervolle tafereel dat zijn ogen waarnemen. Een doordachte aanplanting van bomen en heesters isoleert het huis van de moderne bebouwing die het aan alle zijden omringt en dempt de geluiden van het nabije straatverkeer. Het volledig vrijstaande huis is een typisch gotische burgerwoning. De trapgevel aan de westzijde is het meest in het oog springende architecturale element. Hoge ramen laten volop daglicht binnenstromen in de woonvertrekken. Uit een oude beschrijving weten we echter dat dit in de tijd van Erasmus niet zo was, want toen werd het huis omringd door eeuwenou-

de bomen die met hun dicht gebladderde het daglicht tegenhielden.

In 1932 werden enkele verbouwingswerken uitgevoerd toen het huis door het gemeentebestuur van Anderlecht werd aangekocht. Het historisch belang van dit gebouw was toen reeds algemeen erkend, zoals ook blijkt uit de vermelding 'Erasmushuis' die we op de kadasterplannen uit de 19de eeuw aantreffen.

De eerste grote restauratie had plaats in 1986-1987 en herstelde het huis in zijn vroegere glorie.

EEN DUK IN HET VERLEDEN

Eens voorbij de vestibule waar nu de kaartjes verkocht worden en die in de 16de eeuw waarschijnlijk een stal was, wordt het contact met het verleden onmiddellijk voelbaar. De bezoeker keert terug naar de overgangperiode tussen de Middeleeuwen en de Renaissance, die de herontdekking inluidde van het klassieke Latijn maar ook een vernieuwing betekende op het gebied van architectuur, wetenschap en antieke filosofie, die de bestaande culturele en vooral religieuze tradities zouden doorbreken.

De tijd van Erasmus werd gekenmerkt door een onverzadigbare honger naar kennis, zowel over de natuur als over de mens. Ontdekkingsreizigers verkenden de wereld, geleerden bestudeerden de zon en de sterren en het menselijk lichaam en vonden nieuwe instrumenten uit. Ook de filosofie werd gestimuleerd om weer vragen te stellen over de plaats van de mens in de wereld.

De tuin is, tijdens de restauratiecampagne, heraangelegd door René Pechère.

In 1516 publiceerde Erasmus voor het eerst de Griekse tekst van het *Nieuwe Testament*, vergezeld van de Latijnse vertaling. Hiermee wou hij de Kerk opnieuw naar de originele bronnen van het christendom voeren en de clerus van zijn tijd de middelen verschaffen om hun soms gebrekkige kennis van het woord van Christus bij te werken.

De schrijftafel in het Werkkabinet in 1975.

EEN WANDELING DOOR DE ZALEN

De "Rhetoricakamer" was de plaats voor vergaderingen en discussies tussen bedaarde intellectuelen die de lectuur verkozen boven het krijgsrumoer en buitenlandse reizen waarvoor ze geen belangstelling hadden.

Een groot schilderij stelt ons aanschouwelijk voor hoe het er bij zulke gelegenheden toeging. We zien Erasmus die een voordracht houdt voor een publiek van humanisten in een kamer naast een drukkersatelier.

Al deze mannen waren vervuld van hetzelfde verlangen : zoveel mogelijk lering trekken uit de teksten van de antieke auteurs met de wetenschappelijke methodes waarover ze beschikten om daarna hun bevindingen te drukken op het mooiste papier in het sierlijkste zetsel, met decoratieve beginletters en geïllustreerd met prachtige gravures. Kortom, ze probeerden de perfectie te bereiken in de nieuwe kunst van het drukken, die nog volop in technische ontwikkeling verkeerde.

De meest ontroerende kamer is ongetwijfeld het "Werkkabinet". Hier schreef Erasmus zijn brieven en consulteerde hij de boeken die hij nodig had. Hier kan men ook goed zien dat de vele portretten van Erasmus een gemeenschappelijk kenmerk vertonen, die zeker niet toevallig is. Het is een soort ironische glimlach die bijna altijd om zijn lippen speelt. Ze is niet sardonisch

of sarcastisch zoals bij Voltaire, noch vrolijk of boosaardig. Het is de glimlach van een welwillende geleerde die tot de vaststelling is gekomen dat de mensen helaas onredelijk zijn, dikwijls zelfs dwaas, maar dat men er niets kan aan veranderen, alleen om glimlachen.

Het is ook een manier om afstand te nemen van de wereld en van zichzelf. De humor

Les fous ont heureux.

van Erasmus komen we veelvuldig tegen in bekende werken als de *Lof der Zotheid* en talrijke van zijn *Samenspraken*, maar ook in zijn duizenden brieven. De derde zaal, de "Renaissancezaal" of "Kapittelzaal", bezorgt de bezoeker de grootste visuele verrassing. Vooral op zonnige ochtenden hangt in deze grote kamer een bijna magische sfeer. De diverse elementen zijn hier tot een intense eenheid verweven : het langs twee zijden binnenvallende licht, het sobere gotische meubilair, de luisterrijke lederen

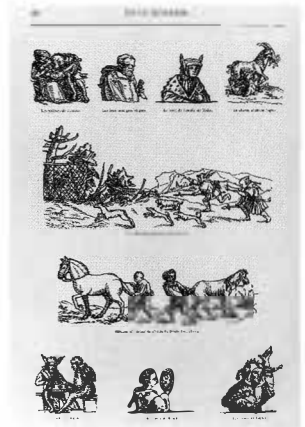
muurbekleding met gouden reliëfopdruk op een turkooise achtergrond, de perfecte verhoudingen, de evenwichtige verdeling van schilderijen uit de 15de, 16de en 17de eeuw.

Deze schilderijen hebben geen rechtstreekse historische band met Erasmus, maar geven het picturale en mystieke klimaat van zijn tijd weer. Erasmus is geestelijk aanwezig dank zij zeldzame uitgaven van de *Lof der Zotheid* uit 1511 en de *Adagio's* in de aldine uitgave van 1508.

Op de eerste verdieping kunnen we in de "Witte Zaal" kennismaken met de werken van Erasmus, die zowat overal in

Rechterpagina : De "Renaissancezaal".

De *Lof der Zotheid* heeft vanaf Holbein in 1515 tot vandaag vele kunstenaars geïnspireerd. Deze tekeningen illustreren in het algemeen slechts de kleurrijke en bijtende kant van dit pamflet en zelfs de morele voorschriften van Erasmus zijn voorwendel voor komisch bedoelde, soms gewaagde illustraties.

*In de "Witte Zaal" is in een centrale vitrine een unieke collectie boeken te zien waarvan de tekst door de katholieke censuur werd doorstreept, uitgescheurd of onleesbaar gemaakt.

Europa gedrukt werden, zowel in het Latijn als in de diverse volkstalen. De tentoongestelde boeken demonstreren bovendien dat zijn werken een blijvend succes hadden en nog eeuwen na zijn dood herdrukt werden. Het verbod van de katholieke censuur kon daar niets aan veranderen of droeg misschien zelfs bij tot hun succes, wie weet?*

Het meubilair in deze kamer omvat mooie kisten met gesculpteerde en in ajour uitgewerkte panelen. De ingewikkelde motieven wijzen reeds op de overgang van de renaissance naar de barok.

De "Bibliotheek" ten slotte bevat een rijke collectie werken van Erasmus. Vooral de *Lof der Zotheid* is er alomtegenwoordig. In dit meerduidige werk vindt de lezer een overvloed aan ideeën en beelden waaruit hij kan halen wat hem belieft. Voor sommigen is het een regelrechte aanval op de godsdienst, voor anderen is het een soort handboek in moraal, voor nog weer anderen gaat het om een doelbewust pleidooi tegen een overdreven spiritualiteit in het christendom.

Zicht vanuit de tuin van het Erasmushuis.

In dezelfde collectie :

1. HET JUBELPARK, ZIJN GEBOUWEN EN MUSEA (FR - NL - ESP - GB)
2. HET KERKHOF AAN DE DIEWEG (FR - NL)
3. DE GROTE MARKT VAN BRUSSEL (FR - NL - ESP - GB)
4. DE BEGIJNHOFWIJK (FR - NL)
5. DE HEIZEL (FR - NL - ESP - GB)
6. DE LOUIS BERTRANDLAAN EN HET JOSAPHATPARK (FR - NL)
7. DRIE VOORBEELDEN
VAN PASSAGES UIT DE 19de EEUW (FR - NL - ESP - GB)
SINT-HUBERTUSGALERIJEN - BORTIERGALERIJ - NOORDDOORGANG
9. DE ZAVEL (FR - NL - ESP - GB)
10. DE VIJVERS VAN ELSENE (FR - NL)
11. DE SINT-KATELIJNEWIJK (FR - NL - ESP - GB)
12. HET LEOPOLDSPARK (FR - NL)

Grafisme : La Page p.v.b.a.
Vertaling : Citracom
Fotogravure : Ro Scan
Productie : Books Line International
Distributie : Altera Diffusion

© Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, dienst Monumenten en Landschappen
Hertogstraat 59-61 - 1000 Brussel
Tel.: 02/512.43.55

© Solibel Edition
Vilain XIII-straat 26
1050 - Brussel
Tel.: 02/640.44.07

GEDRUKT IN BELGIE
WETTELIJK DEPOT: D/1994/6842/09

De collectie "Brussel, Stad van Kunst en Geschiedenis" wordt uitgegeven om het culturele erfgoed van Brussel ruimere bekendheid te geven.

Boeken vol anekdotes, onuitgegeven dokumenten, oude afbeeldingen, historische overzichten met aandacht voor stedenbouw, architectuur en kunsten... een echte goudmijn voor de lezer en wandelaar die Brussel beter wil leren kennen.

Sint-Guido en Erasmus zijn twee van de beroemdste figuren uit het historische verleden van Anderlecht, dat bewaard is gebleven in en om de Collegiale Sint-Pieter-en-Guidokerk, het Begijnhof en het Erasmushuis.

Didier van Eyll,
Staatssecretaris
verantwoordelijk voor het Brusselse erfgoed